

(1)

בראשית טו ל' ל'

קפא

שָׁמַשְׁ לְבָא וִתְּרַדֵּה נִפְלָה עַל־אֶבְרָם וְהַנָּה אִמָּה חֲשַׁכָּה גָּדוֹלָה נִפְלָת
[י"ג וּשְׁנְתָא] נִפְלָת עַל־אֶבְרָם. וְהַא אִמָּה, קָבֵל
סְגִי נִפְלָת עַל־הָיִהּ:
יג. נִאמֵּר לְאֶבְרָם, מִקְדֻעַ תְּדֻעַ, אָרַי דִּירֵין יְהוָן בְּנָה, בָּאָרָעַ לֹא דִילְהָן.

רש"י

(יב) והנה אימה וגוי, רמו לצורת החשך של גליות.⁴⁶
(יג) כי גור יהיה זרעך, משנולד ייחק⁴⁷ עד שיכאו ישראל ממצרים ארבע מאות שנה. כיצד, יצחק בן שים שנה שנולד יעקב. ויעקב כשריד למצרים אמר: מי שני מגורי שלשים ומאת שנה (להלן מז ט). הרי ק"צ, ובמצרים היו מאות ועשר שנים: רדי'ו⁴⁸ (להלן מז ב), הרי ארבע מאות שנה. ואם תאמר למצרים היו ארבע מאות, הרי קחת מירודים מצרים היה, צא וחשוב שנוטיו של קהת⁴⁹, ושל עמרם⁵⁰, ושמונים של משה שהיה כשיצאו בגד' מד. יז. 46 סדר עולם פ"ג, וענין רשי"מ מגילה ט, א, ד"ה ובשאר ארץות, ושמותיו, ייחיך, ויב. מ. 48 "דור"ם, בדר"י מוסף: "שםה". 49 קל"ג (שמות י. ה. 50 קל"ז שם כ).

(יב) ויהי המשם לבוא. זה לנו לאות, כי יוקח לו את כל אלה ביום רבא⁵¹ אחר שהקין מתחזה הנבואה.

(יג) כי גור יהיה זרעך. נקרא בלשון הקדש האיש שיש לו משפה כסעריך⁵² שהוא דבר בראש, על כן נקרא אורה, כי טעמו כאורה רענן (טה' ל' לה). וטעם גור כמו הגרגיר. שנוכרת מן העשיר. ויש חסרי לוב שזה הטעם וחוק בעיניהם. ואלו היו יודעים טעם כל אותן וצורתו אז יכירו האמת. ארבע מאות שנה. עד סוף זה הקץ מהיום.⁵³

89 כנ"ה. 90 עד סוף ארבע מאות שנה החל מהיום. בשמות יב, מ הוא כתוב: חשבון ד' מאות הוא מיום שנולד יצחק.

ודור אומות העולם עומדים עליינו לכלותינו והקב"ה מצלנו ר"ק מידם בכוחם אברם כמו אמר: ואך גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מסתים ולא געלתים לכלהתם להפר בריתם אתם (ויקרא כו מ') ואמר: וזכרתי להם ברית ראשונים (שם מו). (יב) ויהי המשם לבוא, זה מוכחה כי הכל היה במראה הנבואה שהרי הכל מראה אחת היהת ובעת אחת (ובתחלת)⁷ המראה הזיבא אותו החזיה לספור את הכוכבים מלמד שהיה לילה ולאחר מכן אמר ייה המשם לבא מלמד שהיה יום. ובסוף היום שהיה היה לערוב. ואמר: ויהי המשם לבוא שמהחיל לבוא ולהיות ערוב. רמו לו בזה גלות וראשון שהוא גלות מצרים. וזה הערב המשם שהאור הולך ומחשיך. ותרדמה נפלת על אברם. מכח הנבואה בא התרדמה כמו שאמור דניאל ובדבורה עמי נרדמתי על פני הארץ (דניאל ח' יח), ואמר כי אחר התרדמה נפלת עליו אימה חשיבה. וכן אמר דניאל ובבאו נבعتי (שם י) כי אין הוא דרך הנבואה פעמים. ולא ברכם בתחילה הנבואה לא היה לו כל זה, כי בתחלת אמר לו בשורה טובה. אבל עתה כשהבא לומר לו צרת הגלות שהיה לבני הפל עליו תורדרמה ואימה וחשכה גדולה רמו לו על הצרות שייהי קשות. אימה חשיבה, כמו אימה וחשכה, וכן משיח ריח (חבקוק ג' יא), רואבן שמעון (שמות א' ב) והדומים להם.

(יג) ויאמר... בארץ לא להם, שלא תהיה להם, כלומר לא ירש זרע הארץ זאת אבל יהו גרים בארץ לא להם עד תשלום ארבע מאות, מיום שייהי לו זרע, כי בן אמר לו: כי גור יהיה זרעך ועוד ע"פ שאר כי הנדר.

ונ"ה השלמתי ע"פ כ"י מ. ופ.

השָׁמַשְׁ לְבָא וִתְּרַדֵּה נִפְלָה עַל־אֶבְרָם וְהַנָּה אִמָּה חֲשַׁכָּה גָּדוֹלָה נִפְלָת
יג עליו: וַיֹּאמֶר לְאֶבְרָם יְדֻעַ תְּרַדֵּעַ כִּי־גָּרְבָּה זְרַעַךְ בָּאָרֶץ לֹא לְקָם

רש"ג (יב) ויהי המשם לבוא. וכאשר הגיע זמן שקיעת החמה. נופלת, נפלת עליו. (יג) ארבע מאות, עד סוף ארבע מאות.²¹

21 לא שהעינוי היה ארבע מאות שנה, וכ"פ הראב"ע.

רמב"ז (יב) והנה אימה חשכה גדולה נופלת. דרשו בו⁶² רמו לשעבור ארבע גליות, כי מצא הנכיה בנפשו אימה, ואחר כך בא בחשכה ואחר כך גדלה החשכה, ואחר כך הרגש כלו היא נופלת עליו כמשא כבד תכבד ממנו. אמרו⁶² אימה זו בבל. חשכה זו מדי שהחשכה עיניהם של ישראל בזמנים ובתקונות. גדולה זו מלכות אנטוקס. נופلت עליו זו אdots. והיה הענן הזה לאברהם כי כשהקבה'ה כרת עמו ברית تحت הארץ לזרעו לאחוזה עולם, אמר לו כמשיר במחנות, שארבע גליות ישתעבדו בבניו וימשלו בארצם. וזה בעל מנת אם יחתטו לפניו. ואחריו כן הודיעו בכאור גלות אחרת שיגלו תחולת שהוא גלות מצרים, שכבר נגעש בו כאשר פירשתי.⁶³

(יג) כי גור יהיה זרעך. זה מקרא מסורס. ושיעורו כי גור יהיה זרעך בארץ לא להם ארבע מאות שנה ועבדום וענו אותם, ולא פירש כמה ימי העבדות והעינוי. והרבה מקרים מסווגות יש בכחוב, וכן בא אליו העבד העברי אשר הבאთ לנו לנצח כי (להלן לט יז)⁶⁴, וכן וכל הארץ בא מצרימה לשכור אל יוסף (להלן מא נז)⁶⁵, וכן כי כל הארץ ונוכחה הנפש ההיא מישראל מיום בגד' מד. ב. 63 לעיל יב, י. ד"ה והי' רב. 64 וטעמו: בא אליו לנצח כי העבד העברי אשר הבאת לנו (רש"י). 65 וכל הארץ בא מצרימה אל יוסף לשבבו.

הזקוני קטנים יותר מדהי, ואין נדאין לכלום.⁸¹ ד"א ויבתר אותו בתווך, הוזכר ליתן מן הבמות החצי פרום מזה והחצי פרום מזה לפוי שמניין כל אחד מהן היה ג'.⁸² ואת הCEFOR לא בתר שניים היו⁸³ יכול להניחם של לימיים אחד מכאן ואחד מכאן.
(יא) ושב אותם אברם, לעניין חטיבתו של אברם נכתוב מקרה זה. ויריד העיט על הפגרים של הנחתים לחטוף מן הבשר של הפגרים כמנגה עופרת, והיה אברם טורח לנשב ולהניף סדרו עליהם וממתין עד שתעבור השכינה בין הכתירים לקים הברית. (יב) ויהי המשם לבא, ככלומר עוד היום גדול ולא עת שינה היהת. (יג) ידוע תדע, באותו לשון שחתא לומר: במה אדע, נקס על דרשו גלות מדה⁸⁴. ועבדום, בנך יעבדו את האומות. וענו אותן האומות.

81 ידאים רואים לחלק. וכן הוא אומר בקרבתות ושבע אותו בכפיו לא יבדיל וירק א. (ז) לא ייחלקו לשוי חלקים מפני קוטנו (לשון הבהיר שור). 82 בכל צד, היז שלשה. שהרי הבא מן הבמות עלה ונו ואל. ובכל צד היו צרכיון שלשה, לפיכך חלק אותו לשינם. 83 תור וגחל. 84 חנתומה קרויסים ג'.

ספרונו (יג) ידוע תדע. הודיעו סכת איחור ירושת הבנים והיא: כי לא שלם עון האמור (פסק טז), כי לא יידرك לגרש גוי מארציו עד שתחטמא סחטו. אמר אם כן ידוע תדע שאף על פי שאני נשבע לחת הארץ לבניך לא יהיה זה מיד. כי גור יהיה זרעך בארץ לא להם. עד אותו הזמן ישילם בו עון האמור, ועם זה הגיד קורתה

בראשית טו ל' ל'

קפה

(2)

י. נקעה שמְשָׁא עלה,
וְקַבֵּלָ פָּנָא, וְקָא טִנָּר
דִּקְעָן וְכָעָור דָּאִישָׁא, עֲדָא, בֵּין פְּלָגִיא הָאֶלְקִין:

(יז) ויהי המשם באה, כמו: ויהי הם מרים קיהם (להלן מב רשי)
לה, ויהי הם קוברים איש (מ"ב יג' כא⁶²), כלומר ויהי דבר זה.
המשם באה, שקעה. ועלטה היה, חישק היום. והנה תנור עשן
וגו', רמו לו שיפלו המלכיות בגיהם⁶³. באה, טומו למלחה, לך
הוא מכודר שבא כבר, ואם היה טומו למטה אלף היה מכודר
ఈ השם שקעת. ואי אפשר לומר כן, שהרי כבר כתיב: ויהי
המשם לבא, והעברת תנור עשן לאחר مكان היתה, נמצא שכבי
שקעה. וזה חלק בכל תיבת לשון נקבה שיסודה שתי אותיות,
כמו: בא, קם, שב. כשהתבעם למלחה לשון עבר הוא בגין זה,
ובגון: ורחל באה (להלן כת ט). כמה אלומתי (להלן לו ז'), הנה
שהה יבמתך (רות א טו). וכשהתבעם למטה הווא לשון הווה, דבר
שנעשה עכשו והולך. כמו: באה עם האצן (להלן כת ז), בעבר
היא באה ובבוקור היא שבה (אסתר ב יז).

62 לפי שורי לשון וכור המשם לשון נקבה. היה לו לומר ותהי המשם, זה אמר
לכום ייוחה" דבר זו, וכן: ויהי דבר זה השם מרים קיהם. ויהי יכול הרבה לפיש
שם משמש לשון כור ולשון נקבה (ככו שפומש להלן ל', ט, אבל מה יפרש
במיום מרים קיהם, וחבירו. להה זל תקון תקון כל לילם) (ספר החתן).
63 פדר"א פ' כ'.

אדם בחaldo, ושארוך ויש קזר⁹². ודור רביעי אחר היה זרענו גר. ראב"ע
ו hutם על מצרים. וכן כתוב כי גר היה בארץ (דברי כ' גג), וכן
זה קחת גדר וערם ומשה גם אהרן, ובניהם שבו אל ארץ נכנען.
עון האמרי. מפורש בפסוק גדור עוני מנשוא (ד יג). והוזכר
האמורי בעבור תפוף. והנה משה הרג המלכים הגדולים, והם
מלך האמוריה⁹³, וחמש מלכי האמוריה נתחרבו על יהруш. ורש
ראיות אחרות, וכן אמר הנביא אשר כגביה ארדים גביהו (עמום ב
ט). והמפרש האמוריה מגזרת אמר לא אמר כלום⁹⁴.

(יז) ויהי המשם באה. בתחלת עדינה לא באה, וכן כתוב לבוא⁹⁵.
עלטה. חישק. וריעו ביהזקאל⁹⁶. והטעם כי הלילה מעונן⁹⁷, או
פירושו אחר בוא האור הנראה בעבים. והנה תנור עשן. כדמות
תנור העולה עשן ממנו וכותכו לפיד אש. בין הגוזרים. בין
הבתהרים. וזאת היא השבואה⁹⁸. וכן העגל אשר כרתו לשנים
(ירמי' לד יח)⁹⁹, ע"כ כתוב אחריו זאת ביום ההוא כרת ד' את
אברם ברית (יח).

92 דור אינו מגדרי מספר שני אלא חי אדם בעולם. 93 נאמר עליהם
הגדוליים. 94 יש מפרשים על שאמר אבדם מהה אדע. 95 בפסוק
יב' עדנה השם לכו. וכך כבר באה. 96 ברכו נחוכון לאווח המלה
החרות: עלטה. ביהזקאל יב. יב. 97 עלטה: היא השכה בלילה מעונן.
98 השבעה התבטאה בעכירת האש בין הבתרים. 99 זיעברו בין בתהרים.

גויים, וכן אמר: ואנכי השמדתי את האמוריה מפניהם אשר כגביה ר"ק
ארדים גביהו וגוו' (עמום ב ט).

(יז) ויהי המשם באה, מלעיל²² לפי שהוא פועל עבר. ועלטה, הוא
החוושן החזק²³. ורמו בה לשאר הגלויות שנצפרו בהם ישראל
צורך אחר צורף. וזה שבסה המשם ואין לה אוור כל ואך אוור
הכוכבים לא נראה. זה הוא העיטה רמו לצורת הגלויות שהיה
כפולות. והנה תנור עשן ולפיד אש. עשן שם חר'א²⁴ בקהל חכם
סכל, אמר שראה עוד תנור שהה עשן כלומר שהה מעלה עשן
בתוך העיטה. וזה רמו לאף יי' שיעשן בישראל לאורך הגלות: עד
זהה האחרון עם צורות גדולות. וכן אמר דוד לאורך זה הגלות: עד
22 רשי'. 23 השווה ספר השירים (עלט). 24 בספר השירים (עשן):
האשר שהוא אהה.

רט"ג (יז) ויהי המשם באה, וכאשר שקעה החמה. ועלטה, חשכה
גדרלה. והנה תנור עשן, והנה כען תנור²⁵ ולפידר אש עבר
בין אותם הבתרים.
25 לא ראה כדמות תנור. ודלא כהראב"ע.

רמב"ן חזרון וככל בן חזרון מבאי הארץ היה, לשון רשי". ואיננו נכון
כלל⁹². והנכון עבני כי דור רביעי לאמוריה המשלים עונן⁹³, כי
ימים הגזירה הארץ לו כי הוא פקר ען על שלשים ועל
רבעים⁹⁴, כי אם ישכו לא יחרים אבל יהיו למס עובד או פנו
לهم. ען האמוריה. הזכיר התקופות שבהם אשר בגביה ארדים גביהו
(עמום ב ט). ולא יוכל לו עד שתתמלא סאותו⁹⁵, ועונתו
ילכדונו. ועוד כי הוא הנולד להם אשר הורישו בתחלת⁹⁶.

(יז) והנה תנור עשן ולפיד אש. ראה כאלו תנור עשן כולם ובתוכו
לפיד אש בוערה. כענן עשן גדור ואש מתלקת⁹⁷, והעשן הוא
הען והערפל הנזכר במתן תורה⁹⁸, ולפיד האש בתוכו הוא האש
האמור שם. ודבריו שמעת מחוץ האש (דברים ד ל'), וכוח
ומראה כבוד ה' באש אוכלת וגוי (שמות כד ז'). והנה השכינה
עbara בין הבתרים. והוא הכרית אשר הייתה אותו מעולם. וזה
טעם כורת ה' את אברם ברית, כי הקב"ה בעצמו העביר ברית בין
הבתהרים. והmeshcall יבין.

92 שהרי חזרן מירדי מערם היה. אם כן לא היה שם אלא שני דורות. ואם גותה
שאר אוצאות במפני, הרי היו ז' דורות (טור). ו"ש שתרין שתחיה המן מעיקב אע"פ
שגם האחרים גלו, לפ' שהאוירה רשג גולם. והארכאנל כבב שכחות קושית
הרכבץ' היא לפי שלא נזכר בפסוק ולהות מזמין שימנו ההורחות ממנה יראו
וירוד שם ימינו ההורחות מירדי מערם היה. רואי שהאות רואו ישראל הנה ור��ו
חימוש הבא אל הארץ. לא רביעי. 93 שאו לתלאה אתה. ישכו ישראל הנה ור��ו
הארון מידיו (טור). 94 שמות כ. ה. 95 סוטה ט. א. 96 מכל המלכים
שהרחש. סיכון מלך האמוריה הראשן. 97 ביהזקאל א. ד: ען גדור, וכן גורס
ברקאנטי (כב. ב). 98 דברים ד. אי.

חזקוני לומר "דור רביעי", אלא בשביל שכך דרכו של הקב"ה ליפורע מן
האדם בדור רביעי לו. כדכתיב: על שלשים ועל רבעים (שמות כ
ה). ככלומר על השלשים מעט ועל הרבעים הכל ומבערים מן
העולם, וכן מצינו גבי ה'ו: בני ריבעים ישכו לך על כסא ישראל
(מ"ב י'). והרביעי⁸⁸ נהרג ובטל מן העולם. כי לא שלם עון
האמורי, וא"ת מפני מה אין אני מכניסן לארץ מידי. תשובה לדבר
כי לא שלם עון האמוריה יושב הארץ עד י'ה עד דור רביעי. עון
האמורי. כתוב האמוריה יותר מאשר אמות, לפי שהיא אברם
יושב באלוני מראה האמוריה.

(יז) והנה תנור עשן ולפיד אש. מסורס הוא: ואש לפיד. אשר
עבר. אחריו שהודיעו הטובה וההרעה העתידות לבא על בניו עברו
שלוחיו לגמורי קיום הכרית. והוא עברת בין הבתרים.
(יט) את הקני את הקני ואת הקדמוני, פרש"י: הם אודם מואב
ועמון. ועתירדים ליהו רשות לעתיד בכור. את הקני, הוא עמן
כמו שמנפרש בפרשיות בלבד⁸⁹. את הקני, הוא מואב. ואת
הקדמוני, הוא אודם. על שם שייצא ממנה מלך שהיא קדמוני
להזודוג להם לישראל. כדכתיב: ראשית גוים עמלך (במדבר כ'
כ). ר' חלבו בשם ר' יוחנן⁹⁰ כך עלה בדעתו של הקב"ה להנחיל
שם אל שני דורות. ותירין: הרכי מר קרא וכו'. 88 כוריה בן ירכעם השמי,
הנרג (מלכיסכ' ט. ז). 89 ראה דברי רביינו במדבר כה. א. 90 ב"ד מ"ג. מא'

יח הנינים האלה: ביום ההוא קרת יהוה את-אברהם ברית לאמור לזרעך
יש גתמי את-הארץ הזאת מנהר מצרים עד-הנهر הגדל נהר פרת: את-
ב-הקני ואת-הקנוי ואת-הקדמוני: ואת-החווי ואת-הפרזי ואת-הרפאים:
שלקאי נית קנאי, וית קדמוני: כ. נית חפני נית פרזי נית גבריא:

(יח) לזרע נתתי, אמרתו של הקב"ה כאשר היה עשויה.⁶⁴ הנה רשי
הגadol, לפי שהוא דברך הארץ ישראל קוראה "גדול" אף
שהוא מאוחר בארבעה נהרות היוצאים מעדן, שנאמר: והנה
הרביי הוא פרת (עליל ב'). משלהדיות: עבד מלך מלך⁶⁵,
הרכך לשחוור וישתחוו לו.⁶⁶
(יט) את הקני, עשר אומות יש כאן ולא נתן להם אלא שבעה
גוים, והשלשה אודם ומואב עמנון,⁶⁷ והם קני קני וקדמוני
עתידים להיות ירושה לעתיד, שנאמר: אודם ומואב משלוח ים
ובני עמון משמעתם (ישעה יא יד).
(כ) ואת הרפאים, ארץ עוג, שנאמר בה: ההוא יקרא ארץ רפואי
drobirim g. יג).
64 ביר מד. בכ. 65 שבאות מו. ב. 66 ספרי דברים ג. 67 ביר מה. כב.

ראב"ע

(יח) מנמר מערם. הוא שיחור ולא היאור.²
(יט) וקני וקנוי וקדמוני. מבני כנען, ויש להם שני שמות.³
(כ) והרפאים. זה שכותוב ארץ רפואי תחשב (דבר' ב' כ'), ועל
תחמה בעבור שכותוב המכני והיביסי אחורי. דע כי השבעה גוים
כנענים הם כולם, ועתה עשר בניים היו לכנען.³ ואחר שהוכיר
השזה יאמר המכני על הנשארים, וכן בפרושה הזאת הם עשו
כפרט, ובמקום אחר בכלל,⁴ וכן יהודה וישראל דברם (מ"א ד' כ'),
אף על פי שהודעה מישראל הוא.⁵
— הכרה היהת בעכורה בין הבתרים. 1 אין הוא מגדיר מה השיחור. ודאי להל
לפי הכתובים: מן השיחור אשר על פני מצרים (יוושע יג). מה לך מذرם לשחות
מי שיחור (ירימה ב. יט). כלומר, השיחור היה לפני מצרים, ולא בתוכה.⁶ 2 ראה ג'.
ג. אמר כך כין שאים וכini בן בני כנען (טו-ה). 3 ראה י. טו-ה.
4 נזכר המכני בלבד בכלל בני כנען: ארץ המכני (שמות יג. יא). 5 פירוט

נתתי, כבר נתתיה להם בדבריהם שהוא קיים. עד הנהו הגadol נהר רד"⁶
פרת, אמרו רבותי ז"ל³⁰ אף על פי שיש באربع נהרות גדול
מןנו קראו לפי שהוא ארץ ישראל כמו שאמר במשל:
עבד מלך מלך.

(יט) את הקני, נקרו על שם העיר שישבו בה תחילתה כי שם
העיר היה קין [כמו שאמր]: ווחבר הקני נפרד מקין (שופטים ד'
יא) أولى הבונה אותה היה שמו קין]³¹ וקרא העיר על שמו כמו:
כשם בנו חנוך (עליל ד' ז') כשם דן אביהם (יוושע יט מ') שומرون
על שם שמר אדרני ההר (מ"א טז כד') והמשפחה ההיא נקרו קני,
קנין. ונחתתו עם שבט יהודה עם משפחות טופרים³² כמו
שאומר: המה הקנאים הבאים מחמת אב בית רכב (דביה"א בנה)
ואפשר כי זה הקני הנזכר הנה היה אחר, אלא אשונקלוס תרגם:
ית שלמאה כמו שאומר: וירא את הקני (במדבר כד כד').³³

(כ) ואת החווי, ולא זכר חוי, أولى הרפאים שוכרי.³⁴
(ז) השלמתי ע"ש שאר כי' והנדי. 26 כדיעלי פסק ט. 27 בכ"י: התקופות.
וחקתי ע"ש שאר כי' והנדי". 28 בכ"י: לשבית. 29 ע"ש פסק ט.
30 מוכא בראש". 31] השלמתי ע"פ שאר כי' והנדי. וכנראה נשפט מפני
הדורות. 32 טופרים – בנדי: רוכב דה"ה שם משפחת רוכבם המשפחות
טופרים. 33 ע"י ראבי' שם. 34 ע"י רמכ"ן דברים ב. י.

[רמב"ן (יח) ביום ההוא כורת ה' את אברהם ברית לאמר. הנה הקב"ה
הבטיח את אברהם במתנה הארץ פעםם ובים, וכולם לצורך
ענן. בכואו בארץ מתחילה אמר לו לזרע את הארץ הזאת
(עליל יב ז). ולא באר מתנתו, כי אין ממש מע ריך מה שהלך
באرض עד מקום שכם עד אילון מורה, ואחריו כן כשרבו זכויות
באرض הוסיף לו: שא נא ענייך וראה צפונה ונגבנה וקדמה וימה
(עליל יג יד). כי יתן לו כל הארץות ההן בכללו. ואין הטעם אשר
אתה רואה בענייך, כי ראות האדם איןנו למרחק, רק שיתן לו לכל
מראש עניינו הרוחות,⁹⁹ או שהראeo כל הארץ ישראל באשר היה
בmeshesh רבינו. והוסיף לו בברכה השנית הזאת עוד ולזרע עד
עולם (שם טו) ושירבה וזרעו כעפר הארץ. ובפעם השלישית באור
לו תחומי הארץ והזכיר לו כל העמים שעשרה אומות, והוסיף
לכדרות לו ברית עליהן שלא יגורום החטא, וכאשר צוחה על המיליה
אמר לו לאחوت עולם (להלן ז' ח), לאמר שאם יגלו ממנה עוד

99 כן איתא בוחר ויצא (קנה. ב): רבי אבא פחח ואמר והוא אמר אל אברםathy הפה
לוט מעמו וגוי שא ענייך וראה בו, וכי לפום חוץ ואמר והוא אמר אל יתיר. עד
כמה חמי רר נש תחל פריסי או ארבע טרוני דעלמא חמוי כל אויא חמוי, והא ארבע טרוי
אתה רואה וזה, אלא כיון דארבע טרוני דעלמא חמוי כל אויא חמוי, והא ארבע טרוי
דעלמא כלל דכל עלא. 1 גם הד שם בוחר: וזה קפה לה קביה על ארעה

חזקוני עשרה עמים לישראל ולא נתן להם אלא שבעה, אבל קני קני
וקדמוני לא נתן להם, ואימתי עידיד ליתנס להם לימota המשיח,
ואעפ' כן⁹⁹ על יידי טרונית או מקצת השנים לידם. פירוש מקצת
ארץ בני עמן ומואב במלחת סיכון וועוג.

(כ) ואת הרפאים, הם החורי הנזכר בשבועה עמים⁹².
92 דברים ז. א זוראה רמכ"ן דברים ב. כב.

רד"ק מתי עשתה בתפלת עמק (תהלים פ ה). ולפיד אש, ר"ל זוראה
לפיד אש²⁵ אשר עבר בין הגרים האלה והוא אותם בתרים
שבתר. ורמז בו לשני דברים. רמז בו לברית הברית כמו
שעוברים בעלי הברית²⁶ בין הגרים והבתירים לקוים הברית כמו
שאומר העגל שרתו לשנים ויעברו בין בתורי (ירימה לד' יח)
בן שלח האל במקום כבודו לפיד אש שייעבורו בין הבתרים לקוים
הברית עם אברהם, וזה שאמר אחורי: ביום ההוא כורת ה' את
אבי' אמר – רמז לו בזה כי כל עוד שייהו הצרות
תקופות²⁷ ותקופות יזכיר להם האל ברית אברהם שלא לכלותם.
ורמז גם כן בלפיד אש שיכלה האומה אלה בישראל גולים
ביניהם שהי הבהמות השלשה למשל להם אחר שיעבר אש יי'
בניהם ויכלה אותן כמו שאומר אש וגפרית
אטמיר עליו ועל אגפיו (חזקאל לח כב).

(יח) ביום ההוא כורת ה' את אברהם ברית, באותה המראה כרת עמו
ברית לחת להזרע את הארץ כליה, ורמז לו בזה שיירשו אותה כליה
ליישיבת²⁸ הגלות הזה כי אמר לו שיתן לזרע עשר אומות שזכר
ובירושה ראשונה לא ירשו אלא ארץ שבעה אומות, וקני, וקדמוני
וקדמוני לא ירשו עדין. מלמד שהמאמר הזה לעתיד הוא.²⁹

ויהות שכם טמֵעַ וחומטָה בָּה וְהִיא חֶמֶא אֶבְרָם גִּיהְנָם מִסִּיק תְּנָנָא וְגֹמְרָין דָּאָשָׁא וּמְבָעֵיר שְׁבִיבֵין דָּנוֹר לְמִידָן בָּה רְשֻׁעָיא וְהִיא עֲבָר בֵּין פְּסִגְיָא הָאַלְּוָן: יְחִי יְהוָמָא הַהְוָא גָּזָר יְיָ עַם אֶבְרָם קִים דָּלָא לְמִידָן בָּה בְּנָוי וּלְמִפְּרָקְנוֹן מִן מְלֹכָתָא לְמִימָר לְבָנָה אַתָּן יִתְאַרְעָא קָרָא מְגִילָּס דְּמִצְרָים עַד נְהָרָא רְבָא נְהָרָא פְּרָת: יִתְיַת שְׁלָמִיא וַיְתַקְנָאָה וַיְתַקְרָמוֹנָה:

תרגם ירושלמי

וְהִיא שְׁמֵשָׂא טְמֵעַ וְקָבֵלָה בָּה וְהִיא אֶבְרָם חִי עַד דֵי סְפָלִין אַסְתָּרוֹ וּבָרְקוֹן רְמִיו וְהִיא גִּיהְנָם דְּאָחָתָרָא לְרְשֻׁעָיא לְעַלְמָא דָּאָתִי בְּמִנְיָא מְפַגֵּן שְׁבִיבֵין דָּנוֹר וְשְׁלָהָבֵן דָּאָשָׁא דְּבָנָה וּפְלָרָא רְשֻׁעָיא עַל דְּפָרוֹדוֹ בְּאוֹרְתָּא בְּתִיחְוֹן וְצִדְקָיָא דְּבָרוֹ יְתָה מִן עַקְפָּא יְשַׁבּוֹן כֵּל בְּדָרִין יְתַחְזֵז אֶבְרָם בְּרָה עַבְרָה בְּיִנְיָא פְּסִגְיָא הָאַלְּוָן: טַוַּת כֵּל בְּנֵי מְרִינְחָא זָה:

ירושלים ירושלמי דין בני מדינה. פילוט דעך קדמוני דין קדש מולך:

בין המקראות

נכחות נהמה על ימות המשיח: ועפו בכחפה. כל בני ישראל מהרו ויריצו (בחרך) יהודו שכם אחד על הפלשתים מהם (ימה) במערכה של ארץ ישראל וכיכשו את אוודם וכן יהודו יבווחו ושללו את בני קדרם (הישובים במדורה של ארץ ישראל: משלווה ים). היו שלוחות ידים, שלוחות ים בהם לבושים: משענותם. יסרו אל משענותם, רילם. היו נשבעים להם לקל מזותם:

הפייגושים, לא תבוא עוד אל המלך כי אם חפץ בה המלך זונקאה שבה: מלעל כתיב שנטקצנו גערות רבות לשושן הכרה להבhor מלה: מלך אהשושוס, ועל זה כתיב עבר היה באה אל המלך: הוא. כל גערה בכתף פלשתים ימה יהודיו יכובו את בני קדרם. יט ועפו בכחפה פלשתים ימה יהודיו יכובו את בני קדרם ומואב משלווה ים ובני עמן משענותם:

אבן עוזרא

יז ויהי השם באה. בתחילה עודנה לא באה, וכן כתוב לבוא: ועלאה. חשה, וריעו ביהזאל כי ז. והטעם כי הלילה מענן, או פרישו אחר בוא האור הנראה בעביס: והנה תנור עשן. כדמות תנור העולה עשן ממנה ובתוכו לפיד אש: בין הגוזרים. בין

רמב"ן

(יז) והנה תנור עשן ולפיד אש. ראה כאלו תנור עשן כולם ובתוכו לפיד אש בווערה, עניין עשן גדול ואש מתלקחת (יהזאל א ז), והעשן הוא הען והערפל הנזכר במתן תורה (דברים ד יא), ולפיד האש בתוכו הוא האש האמור שם (ד לו) ודבריו שמעת מותך האש, וכותב (שם ז ז) ומראה כבוד ה' באש אוכלה וגו'. והנה השכינה עברה בין הבתרים. והוא הכרית אשר היהת אתה ועוד ולזרעך עד עולם, ושירבה זרועו כעפר הארץ: ובפעם השליישת באר לו חומי הארץ, והזכיר לו כל העמים עשרה אומות, והוסיף לכרות לו ברית עלייהן שלא יגורום החטא, וכאשר צווח על המיליה לו לאחות עולם (הה ז ז), לאמר שאם גילו ממנה עוד ישבו וייחלו. והוסיף והתייחס לחם לאלהים, שהוא בכבודו ינהייג אותם ולא יהיו במששלת כוכב ומזל או שר משורי מעלה, כאשר יתרבא עוד בתורה (ויקרא ז ז):

ואמר הכתוב בפעם ראשונה לזרע אתן, בלשון עתיד,

בעצמו העבר בربית בין הבתרים. והמשכיל יבין:

(יח) ביום ההוא ברת ד' את אברם ברית לאמר. הנה הקב"ה הבתייח את אברם במתנת הארץ פעמים רבים, וכולם לצורך עניין. בבואר בארץ מתחלה אמר לו לזרעך אתן את הארץ הזאת (לעיל ז ז), ולא באר מתנתו, כי אין במשמעות רק بما שהלך בארץ עד מקום שכם עד אילון מורה:

אור החירום

ומיד ווענס פרעטו צענוקיס הילרייס כלאלט יטפונו קאומט נלדך: י"ח ביום ההוא ברת ג'ו. הילמיו נתמי ליטון עכל, לפיה מס עקדס לנו סאטזיך נס הילאס כמו שפירטשטו נקומו (לעיל ז ז) יולדק לממר מתמי כהה. כי הכניס יכו מלין يولס: הנה י' למומו לך טעם מרלוות ענייסס כל המהניזים לאלמין גגדלוני וועלמיו העמילס נלט, כי מילע מלע דינר סכמונ טכלת ס' צרים עס הילאס הטעו עלי